Петербургской консерватории внес столь существенной вклад в дело сохранения и изучения народных музыкальных инструментов и инструментальной музыки.

Список литературы:

1. 216 народных украинских напевов / записал и издал А. И. Рубец. – М. : Печ. Юргенсона, 1871. – 55 с.
2. К. Ф. У. О. Кобзарь Остап Вересай, его думы и песни // Киевская старина : ежемес. ист. журнал. – 1882. – Т. 1, № 8. – С. 259 – 282. – Режим доступа : Институт высоких технологій. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1882/pdf/kievskaya-starina-1882-8-A-(1574-1598).pdf. – Дата обращения: 10.12.2013.
3. Народные музыкальные инструменты музея Санкт-Петербургской консерватории / исслед. с политипажами и нотами в тексте М. Петухова. – СПб. : Тип. Императорской Акад. наук, 1884. – 56 с.
4. Отчет Петербургского отделения Русского музыкального общества за 1874–1875 гг. – СПб. : Тип. Голике, 1876. – 113 с.
5. Отчет Петербургского отделения Русского музыкального общества за 1878–1879 гг. – СПб. : Тип. Голике, 1880. – 200 с.
6. Отчет Петербургского отделения Русского музыкального общества за 1879–1880 гг. – СПб. : Тип. Голике, 1881. – 200 с.
7. Отчет Петербургского отделения Русского музыкального общества за 1880–1881 гг. – СПб. : Тип. Голике, 1882. – 206 с.
8. Рубец, А. И. Сборник 100 украинских народных песен : в 5 вып. – М. : Юргенсон, 1894. – Вып. 1 – 5. – 212 с.
9. Сборник украинских народных песен / сост. А. И. Рубец. – СПб.: Тип. Черкесова, 1870. – Вып. 1. – 35 с.; Вып. 2. – 41 с. ; 1872. – Вып. 3. – 35 с. ; М. : Печ. Юргенсона, 1882. – Вып. 4. – 28 с.

Тацяна Пладунова

ДА ПЫТАННЯ ТЫПАЛОГІІ ТЭМБРАЎ ВАКАЛЬНАЙ ЭТНАФОНІІ БЕЛАРУСАЎ

У дадзеным артыкуле зроблена спроба прадставіць багацце традыцыйнага вакальнага майстэрства Беларусі як панараму рэгіянальных гукаідэалаў, кожны з якіх змяшчае ў сабе разнастайныя эталоны гучання.

Tatiana Plodunova

TO THE QUESTION ON TIMBRES TYPOLOGY ON VOACAL ETHNOPHONY OF THE BELARUSIANS

This article attempts to provide the diversity of traditional vocal skills in Belarus as a panorama of regional ideals of sound, each of them contains a variety of sound standards.

Праблема захавання традыцыйнай спеўнай культуры беларусаў як адной з культурна-гістарычных адметнасцей народа зразумелая спецыялістам культурна-адукацыйнай сферы. Адпраўным крокам па засваенні вакальнай этнафоніі[32] з'яўляецца асэнсаванне эстэтыкі народна-песеннага мастацтва, яго сацыяльна-дэтэрмінаванай прыроды. У працэсе вывучэння ўзораў этнафоніі даследчая і эксперыментальная педагічная дзейнасць арыентуецца на так званы традыцыйны гукаідэал[33].

Спеўную этнафонію беларусаў магчыма прадставіць як панараму рэгіянальных гукаідэалаў, кожны з якіх змяшчае разнастайныя *эталоны* гучання. Традыцыйны гукаідэал ў рамках лакальнай традыцыі характарызуецца пэўным наборам *этнафанічных эталонаў,* якія адлюстроўваюць функцыянальна-семантычны змест традыцыйнай спеўнай культуры. Эталонныя гучанні, у сваю чаргу, вымалёўваюцца пэўнымі музычна-выразнымі сродкамі: дынамікай, вышынёй, атакай, тэмбрам, тыпам інтанавання, інш.

Найбольшую цікавасць выклікае пытанне фарміраванне тэмбравай палітры гучання. Аднак у сучаснай фалькларыстыцы абгрунтаваная тыпалогія тэмбраў вакальнай этнафоніі яшчэ не склалася. Апошнія работы, у якіх надаецца ўвага тэмбравым характарыстыкам фальклорных напеваў, заснаваныя на ўсведамленні факту асаблівай важнасці дадзенай з'явы традыцыйнай культуры. Так, даследчык традыцыных спеваў народаў Сібіры В. В. Мазепус распрацаваў арыгінальную методыку артыкуляцыйна-акустычнага вызначэння тэмбраў і пастуліруе наступны прынцып класіфікацыі галасавых тэмбраў: Універсальнае значэнне мае артыкуляцыйны прынцып вызначэння тэмбру. Сутнасць яго заключаецца ў тым, што фіксуецца не сам тэмбр, а ***спосаб яго***

[32]Тэрмін *"э т н а ф о н і я"* (ад грэч. εσυοs – народ, φωυή – гук) упершыню прымяніў украінскі этнамузыколаг К.В.Квітка ў дачыненні да этнічнай спецыфікі тэмбравых асаблівасцяў гуку. У сучасных даследаваннях па музычнай фалькларыстыцы тэрмін этнафонія шырока выкарыстоўваюць для вызначэння стыляў і манер выканання [1, 464].

[33]Тэрмін "традыцыйны гукаідэал" (уведзены Фр.Бозе) абагульняе спецыфічныя элементы вакальных і інструментальных стыляў, характэрныя для кожнай этнічнай культуры, у пэўную інтанацыйна-тэмбравую мадэль традыцыі і складаецца з такіх значных формаўтваральных фактараў як дынаміка, тэмбр, спосаб і манера гукавымання, своеасаблівасць музычнай інтанацыі, алгарытм рухальнай дынамікі музычнага выказвання (1, 158).

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

здабывання. У прымяненні да інструментальнай музыкі гэты прынцып добра вядомы і зводзіцца да дэталевай фіксацыі выканальніцкіх штрыхоў, што дазваляе ўзнавіць зададзены тэмбр з неабходнай дакладнасцю, калі вядомыя канструкцыя і акустычныя ўласцівасці інструмента. Пры аналізе тэмбраў, якія выпрацоўваюцца вакальна-маўленчым апаратам чалавека, уяўляецца эфектыўнай некалькі пашыраная і удакладненая артыкуляцыйная класіфікацыя» [2, с. 26].

У прымяненні падобнага тэмбрава-артыкуляцыйнага метаду да вывучэння і засваення беларускай вакальнай этнафоніі аўтар дадзенага артыкула мае наступныя метадычныя напрацоўкі.

У практыцы па засваенні лакальных этнафанічных традыцыйпраца ў студэнцкім фальклорным гурце Этна-Суполка(кіраўнік Т.А. Пладунова) спецыялізацыі Этнафоназнаўстваідзе ў трох напрамках: 1. эмацыйнае пагружэнне ў музычна-паэтычны свет песень; 2. вылучэнне функцыянальна-семантычных слаёў акустычнага коду традыцыі; 3. выбудова сістэмы метадаў і тэхнік гукатварэння.Кожны з напрамкаў варты апісання, але апошні, тэхналагічны, нас цікавіць з пункту гледжання фарміравання тэмбра як аднага з параметраў акустычнага коду традыцыі.Вось некторыя рэкаендацыі па выпрацоўцы тэмбраў пеўчага голасу паводле лакальных этнафанічных традыцый беларусаў.

Пеўчыя пазіцыі паводле этнафанацыі

Працэс пеўчай фанацыі працякае ва ўмовах той ці іншай акустычнай сістэмы – фанацыйнага апарата – артыкулятары якога, у сваю чаргу, выбудоўваюць належныя форма-аб'ёмы яго рэзанатараў як рэзервуараў гукавой энэргіі. У фарміраванніформ і аб'ёмаў рота-глоткавых рэзанатараў удзельнічае важны фактар – пеўчая пазіцыя, якая задае, так бы мовіць, архітэктурны праект фанацыйнага апарата(гукавога хвалявода). Пеўчая пазіцыя выступае як артыкуляцыйная устаноўка рота-глоткавага канала, яна ўсталёўваецца рухальнай дынамікай языка па гарызанталі рота-глоткавай паласці (ад задняй сценкі глоткі да верхніх зубоў). Прымяніўшы фанетычную класіфікацыю гукаўтварэння, выдзяляем тры асноўныя пеўчыя пазіцыі, якія ўсталёўвае рухальная дынаміка языка па гарызанталі рота-глоткавай паласці (ад задняй сценкі глоткі да верхніх зубоў):

1. Заднеязычная (заглыбленая)
2. Сярэднеязычная (аптымальная маўленчая)
3. Пярэднеязычная (маўленчая на ўсмешцы).

Пеўчая пазіцыя – своеасаблівая мадэль папярочніка гартаннай трубы, які фіксуецца адпаведнымі часткамі языка, зёва, сківіц, сценак глоткі. Гартанную трубу магчыма ўявіць як трансформер, які можна стыбільна усталяваць і свабодна вар'іраваць аб'ёмы з шырокім, сярэднім, вузкім сячэннем папярочніка гартаннай трубы (у аўтэнтычных носьбітаў гэта атрымліваецца надзвычай імправізацыйна). Так у фанацыйным апараце кожнага чалавека патэнцыяльна змешчаны віртуальны камплект эластычных трубак з розным папярочным сячэннем, падобны да камплекта духавых інструментаў.

На наш погляд, заднеязычная "заглыбленая" пеўчая пазіцыя характэрна для спеваў асобных раёнаў Брэсцкага Палесся (напрыклад, Пінскі і Лунінецкі раёны), а пярэднеязычная – для лакальных традыцый Магілёўскага Падняпроўя (напрыклад, Слаўгарадскі раён) і Гродзенскага Панямоння (Дзятлаўскі, Шчучынскі, Воранаўскі раёны), сярэднеязычная пеўчая пазіцыя у рознай ступені варыятыўнасці пераходаў да пярэднеязычнай ці заднеязычнай назіраецца ў выканальніцтве Віцебскага Падзвіння і Міншчыны, аднак сустракаецца і ў лакальных традыцыях іншых рэгіёнаў (Веткаўскага Пасожжа, Гомельскага і Брэсцкага Палесся).

Арытыкуляцыі пры этнафанацыі.

Пеўчая фанетыка, уласцівая розным вакальным традыцыям значна адрозніваецца ад маўленчай. Хаця зыходны матэрыял ў маўленні і ў спевах аднолькавы - гукі мовы. Але у спевах ён артыкуляцыйна адрозніваецца ад маўленчага арыгінала, нават вельмі значна.

У беларускай мове 6 галосных гукаў, якія выдзяляюцца пад націскам: [і], [ы], [а], [э], [о], [у]. Акустычныя адрозненні паміж імі вызначаюцца аб'ёмам і формай рэзанансных локусаў, якія могуць моцна змяняцца ў выніку пэўных рухаў языка і губ. Язык рухаецца па гарызанталі (уперад, да ніжніх зубоў і ў адваротным напрамку) і па вертыкалі (падымацца да цвёрдага паднябення ў большай ці меншай ступені). Гэтыя два напрамкі рухавай дынамікі языка шчыльна звязаны: прасоўванне ўперад альбо назад звычайна суправаджаецца з адначасовым большым-меншым падняццем угору, што якасна змяняе форму і аб'ём рота-глоткавага хвалявода, а значыць і інтэнсіўнасць абертанальнага спектра яго рэзанатараў. Ад ступені падымання языка залежыць і ступень раскрыцця рота: пры ніжнім пад'ёме (галосныя «а»,« о») - самае шырокае раскрыццё; пры верхнім - самае вузкае (галосныя «і», «у»), пры сярэднім пад'ёме (галосныя «ы», «э») - сярэдняе раскрыцце рота.

Па назіраннях аўтара тыя ці іншыя артыкуляцыйныя жэсты ў рэжыме той ці іншай пеўчай пазіцыі афармляюцца ў адметную для свайго рэгіёна ***артыкуляцыйную мадэль***: **О**-падобная, **А**-падобная, **Э**-падобная, **І**-падобная, **Ы**-падобная артыкуляцыйныя мадэлі – своеасаблівыя архітэктурныя праекцыі фанацыйнага хвалявода.Таму пры стабільнасці артыкуляцый у рамках той ці іншай мадэлі яна не носіць характар застыўшай формы, а як бы нагадвае артыкуляцыйны эскіз. Вось некаторыя з базавых артыкуляцыйна-тэмбравых мадэляў этнафанацыі, вылучаных аўтарам на аснове вывучаемых лакальных этнафанічных традыцый:

РЭПАЗІТОРЫЙ БГУКИ

О-падобная артыкуляцыйная мадэль

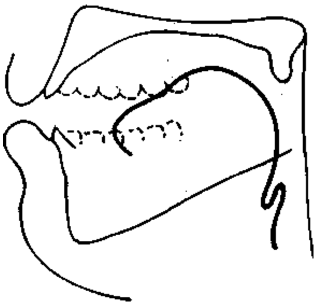

Пры ўтварэнні **О**-падобнай артыкуляцыйнай мадэлі ніжняя сківаца апушчана, росчын рота пры (о) шырэй, чым пры (у), але вузейшы, чым пры (а); язык пры ўтварэнні (о) адсунуты назад і сваёю задняй часткай падымаецца да мяккага паднябення, аднак у меншай ступені, чым пры (у); кончык языка адсунуты назад ад ніжніх зубоў; корань языка адцягнуты да задней стенкі глоткі. Губы акругленыя, утвораная губамі гукавылучальная адтуліна мае меншы дыяметр у параўнанні з (а)-падобнай. Тэмбральны спектр насычаны нізкімі абртонамі.

А-падобная артыкуляцыйная мадэль

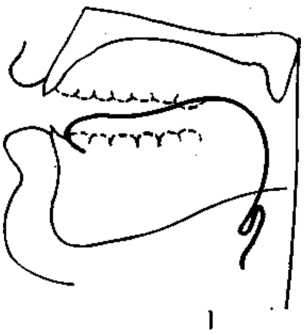

Пры ўтварэнні **А**-падобнай артыкуляцыйнай мадэлі ніжняя сківаца апушчана ў большай ступені за іншыя галосныя гукі. Усувязі з гэтым рот раскрыты шырока, зноў жа, шырэй чым пры фарміраванні іншых галосных.Спінка языка крыху прагібаецца ў сярэдзіне, таму задняя яе частка прыпаднятая. Губы пасіўныя, не выпячваюцца ўперад і адкраваюць зубы, таму гукавылучальная адтуліна рэзанатара ўтвараецца зубамі. Пры ізаляваным вымаўленні галосны [а] не лакалізуецца па месцы под'ёма языка, але часцей за ўсё яго адносяць да ніжняга под'ёму і сярэдне-задняга раду.Тэмбральны спектр прадстаўляе раўнавагу высокіх і нізкіх абертонаў.

Э-падобная артыкуляцыйная мадэль

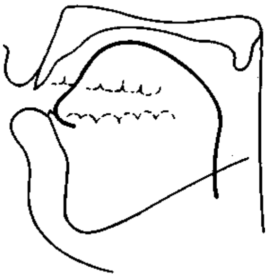

[е]

Пры ўтварэнні **Э**-падобнай артыкуляцыйнай мадэлі ніжняя сківаца апушчана ў большай ступені чым пры ўтварэнні (і), і ў меншай, чым пры (а); таму росчын рота пры (э) шырэй за (і), і вузейшы за (а); язык прасунуты наперад і прыпадымаецца сваёй сярэдняй часткай да цвёрдага паднябення., аднак у меншай ступені, чым пры (і), губы пасіўныя.
Язык у становішчы сярэдняга пад'ёму пярэдняга раду.
Тэмбральны спектр насычаны высокімі абертонамі.

Вызначаныя тэмбрава-артыкуляцыйныя мадэлі з'яўляюцца базавымі, на аснове якіх магчыма даследаваць іх варыянты:

О- падобная мадэль «шырокая» (спалучае артыкуляцыі галоснага **О***сярэдняга пад'ёму* задняга раду з характэрыстыкамі **А***нізкага пад'ёму*)

А – падобная мадэль «глыбокая» (**А** нізкага пад'ёму *сярэдняга раду*пераймае рысы *заднераднага*галоснага **О**)

А – падобная мадэль «на ўсмешцы» (**А** нізкага пад'ёму *сярэдняга раду*пераходзіць у *пярэдні рад* як у галосным **Э**), інш.

Варыятыўнасць тэмбрава-артыкуляцыйных мадэляў пеўчай фанацыі даволі разнастайная нават у межах аднаго арэала, што дае перспектыву для стварэння разгорнутай тыпалогіі тэмбраў беларускай вакальнай этнафоніі. Вынікі гэтай эксперыментальнай працы яшчэ наперадзе, аб чым аўтар паведаміць у матэрыялах наступных канферэнцый.

Спіс літаратуры:

1. Восточнославянский фольклор : словарь науч. и нар. терминологии / редкол. : К. П. Кабашников (отв. ред.) и др. – Минск : Навука і тэхніка, 1993. – 189 с.
2. Мазепус, В. В. Артикуляционная классификация и принципы нотации тембров музыкального фольклора / В. В. Мазепус // Фольклор. Комплексная текстология. – М. : Наследие, 1998. – С. 34.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ